
BEZ ZNANJA NEMA BUDUĆNOSTI

Sofija Glomazić

The science and educational potentials of each society influences directly the entire social-economic and cultural development. After numerous transitional phases, Montenegro as a country on the path of the European integration is continuously implementing reforms in the field of education. This process is facing numerous obstacles such as reduced motivation of students and teachers as well the inadaptability of foreign innovations. Recognising the quality of essential knowledge and skills, transforming the theoretical knowledge into practical with the confirmation of the Montenegrin identity remain significant issues that need to be solved for the future of younger generations. This paper won the third place at the competition of Matica Crnogorska under the title „The Quality of Our Education“.

1. Uvod

U svim demokratskim sistemima obrazovni sistem ima vodeću ulogu u uspješnom funkcionisanju jedne države. Naučni potencijal svakog društva koji je na pravi način usmjeren i iskorišćen direktno utiče na parametre dobro organizovanog državnog aparata, odnosno na ekonomski, društveni i kulturni razvoj svake zemlje. Crna Gora, prolazeći tokom istorije kroz različite tranzicije, nalazi se u središtu evropskih integracija i teži daljem napredovanju. Svjesna da bez kvalitetnog i dobro osmišljenog koncepta obrazovnog sistema ne može ići naprijed, kontinuirano sproviđa reformске programe u oblasti obrazovnog sistema.

Tokom tog dugotrajnog procesa neophodno je da se izbori sa svim preprekama da bi na kraju mogla zaokružiti uspješan proces reformisanja obrazovnog sistema. Deficit stručnog kadra, nezainteresovanost i nemotivisanost učenika i nastavnika, stalne inovacije plasirane iz inostranstva bez istinskog promišljanja o adaptibilnosti na našu stvarnost, usklađivanje nacionalne legislative sa evropskom, samo su neke od tačaka spoticanja sa kojima se naša država susreće. Da li će vodeće institucije moći da prepoznaju kvalitet istinskog znanja, da li će učenici shvatiti svrhu učenja određenih pojava, da li će naš obrazovni sistem u mogućoj mjeri preuzeti modele uspješnih skandinavskih edukativnih sistema, uz poštovanje i očuvanje značajnih postavki crnogorskog identiteta kroz sve nivoe obrazovanja, pitanja su sa kojima se suočavaju kako institucije države, tako i većina građana Crne Gore, svjesna da bez istinskog znanja ne može biti istinskog napretka i budućnosti.

2. Reformski programi obrazovnog sistema Crne Gore 2001.

Obrazovanje u savremenom svijetu sve se više usmjerava na budućnost i u dugoročnim projekcijama društva i naučno-tehnološkog razvoja postaje njihov neodvojivi dio. Obrazovanje, kakvo je danas, bez dograđivanja ne može odgovoriti modernom nastupajućem dobu i zato se mora ići na kvalitativne, strukturalne, organizacijske, konceptijske i kadrovske promjene. Potrebno je graditi jedan nov odnos prema obrazovanju, izgrađivati novu filozofiju i metodologiju obrazovanja, usmjeriti se na budućnost obrazovnih potreba koje najavljuje nastupajuće postindustrijsko društvo. Promjena sistema obrazovanja je proces restrukturiranja jednog veoma složenog i razuđenog društvenog sistema. Inostrana iskustva pokazuju da je riječ o izuzetno složenom zadatku. Strategija sistema obrazovanja

sadrži dvije osnovne faze – formulisanje novog obrazovnog sistema i plan implementacije. Faza formulisanja novog obrazovnog sistema sadrži ključne elemente: definisanje koncepcije, odnosno vizije novog sistema obrazovanja, definisanje novih zakona kojima se oblikuje institucionalni odnosno zakonski okvir novog sistema, definisanje novih nastavnih planova i programa za pojedine podsisteme obrazovnog sistema.¹

Ovo su bile polazišne osnove na početku procesa reforme obrazovanja u Crnoj Gori 2001. godine. Od tada do danas sistem obrazovanja u našoj državi se u kontinuitetu mijenjao, dopunjavao, nadograđivao. Reforma je predviđala uvođenje postepenih promjena na nivou predškolskog, osnovnog, srednjeg, kao i visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Sada, kada su prošle nepune dvije decenije i kada reformski proces u suštini još uvijek traje mogu se uvidjeti i pozitivni i negativni aspekti ovog složenog procesa. Obrazovanje, kao osnovni stub društvenog razvoja, u svim evropskim demokratskim sistemima zauzima ključno mjesto. Sfera obrazovanja usko je povezana sa dobrim i kvalitetnim funkcionisanjem svake države. Izvođenje stručnih kadrova i generacija od esencijalnog je značaja za formiranje jakog institucionalnog mehanizma svake uređene države. Imajući u vidu da je Crna Gora posljednje dvije decenije u periodu tranzicije i da je došlo do promjena u svim sferama – političkoj, ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj, svakako da je sistem obrazovanja morao predvidjeti uvođenje novih modela u sticanju i razvoju novih znanja i vještina.

Reformski programi zasnivali su se na određenim principima:

- Decentralizacija sistema
- Jednake mogućnosti
- Izbor u skladu sa individualnim mogućnostima

¹ Ministarstvo prosvjete i nauke (ed.), *Knjiga promjena obrazovnog sistema Republike Crne Gore*, Institut za otvoreno društvo – Crna Gora, Podgorica, 2001, str. 11.

- Uvođenje evropskih standarda
- Primjena sistema kvaliteta
- Razvoj ljudskih resursa
- Permanentno obrazovanje
- Fleksibilnost
- Vertikalna i horizontalna povezanost sistema
- Usklađenost programa sa nivoom obrazovanja
- Interkulturalizacija
- Postupnost uvođenja promjena²

2. 1. Osnovni principi i promjene na različitim nivoima obrazovanja

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje – Principi vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim institucijama zasnivaju se na: principu demokratičnosti i pluralizma; saradnji sa društvenom sredinom i principu održavanja ravnoteže između različitih aspekata fizičkog i mentalnog razvoja djeteta. Opšti cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja je da doprinese razvoju djeteta predškolskog uzrasta tako što će mu pružiti uslove i podsticaje da razvije svoje sposobnosti i svojstva ličnosti. Što se tiče grupa u kojima će se izvoditi predškolsko vaspitanje neophodno je postepeno smanjivati broj djece u grupama, u cilju kvalitetnijeg rada. Predviđeni su različiti programi – dnevni, poludnevni i kraći programi. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje treba da je komplementarno sa vaspitanjem u porodici. Roditelj je važna karika u vaspitno-obrazovnom procesu.³

Osnovno obrazovanje – Osnovni cilj ovog nivoa obrazovanja jeste obezbjeđivanje opšteg obrazovanja cjelokupnom stanovništvu, kao i razvijanje kritičkog mišljenja, samostalnosti i zainteresovanosti za nova znanja. Učenici se osposobljavaju za

² *Ibid*, str. 15.

³ *Ibid*, str. 33.

samostalno rasuđivanje i učešće u društvenom životu i stiču opšta i upotrebljiva znanja koja omogućavaju samostalno, efikasno i kreativno suočavanje sa društvenom i prirodnom okolinom. Što se tiče trajanja ovog nivoa obrazovanja, predviđeno je da se osnovno obrazovanje produži na devet godina. Ovaj koncept podrazumijeva produžavanje naniže, odnosno djeca ulaze u osnovnu školu jednu godinu ranije (u školu se upisuju djeca koja će u kalendarskoj godini napuniti šest godina). Devetogodišnja škola podijeljena je u tri ciklusa od kojih će svaki trajati po tri godine, a prelasci između obrazovnih ciklusa su približno usklađeni sa prelazima između razvojnih stupnjeva djeteta. Reformski procesi su podrazumijevali uvođenje određenih izmjena u oblasti časovne organizacije nastave, školskog kalendara i sl.⁴

Srednje obrazovanje – Uvedeni koncept štiti opšteobrazovni karakter gimnazije, a sistemom izbornih predmeta omogućava se učenicima da izučavaju oblasti prema sopstvenim sklonostima i interesovanjima. Poseban značaj dat je maturalnom ispitu koji treba da bude znatno ozbiljniji od postojećeg i da omogući upis na univerzitet bez dodatnih prijemnih ispita. Državna matura sa elementima eksternosti moći će da obezbijedi poštovanje međunarodnih standarda u obrazovanju i upis našim učenicima i na univerzitetima van zemlje. Školovanje u gimnaziji traje četiri godine za uzrast učenika od 15 do 19 godina.

Stručno obrazovanje – Kada je u pitanju ovaj nivo obrazovanja, težilo se prilagođavanju stručnog obrazovanja društvenim promjenama, tržišnoj privredi, tehničko-tehnološkom progresu i informacionim tehnologijama. U okolnostima tranzicije ka tržišnoj ekonomiji, Crna Gora dio nadležnosti nad stručnim obrazovanjem prenosi na socijalne partnere (Privredna komora, Sindikat i dr) koji preuzimaju dio odgovornosti u koncipiranju stručnog obrazovanja i realizaciji njegove projekcije.

⁴ *Ibid*, str. 42.

U cilju sprovođenja reformskih odluka uredbom Vlade Crne Gore obrazovan je Savjet za promjene u obrazovanju koji je imao zadatak da analizira stanje i dostignuća u razvoju, kao i da razmatra i predlaže mjere za realizaciju projekata i programa promjena u obrazovanju. Osim ovoga, imenovane su komisije za promjene u obrazovanju i to na nivou predškolskog, osnovnog, srednjeg i obrazovanja za odrasle.

3. Reformski program u praksi – nedovoljno dobra i neadekvatna primjena

Sveukupni proces reforme obrazovnog sistema tokom svih prethodnih godina pokazao je niz manjkavosti. Može se reći da su predviđene izmjene sistema konceptualno dobro osmišljene, ali se u praksi ne sprovode na adekvatan način. Nedovoljna edukacija postojećih kadrova koji treba da implementiraju nove modele u različitim programima obrazovanja, nedostatak motivacije kod učenika, neusklađenost planova i programa, nezavisan status prosvjetnih radnika u pogledu njihovog materijalnog stanja i niskih zarada, samo su neki od uzroka neadekvatne primjene reformskih programa u obrazovnim programima Crne Gore. Kao jedan od najznačajnijih i najpraktičnih pokazatelja nedostataka reformskog obrazovanja u Crnoj Gori mogu da posluže rezultati PISA testiranja naših učenika koji od 2004. godine učestvuju u ovom procesu.

3. 1. Primjer 1: komparativna analiza nekih elemenata slovenačkog modela

Ne treba zaboraviti činjenicu da su u procesu reformisanja crnogorskog obrazovnog sistema značajno i opravdano korišćeni koncept reforme i iskustva slovenačkog modela.

Međutim, nije bilo, izgleda, dovoljno sluha i brige o mogućnosti adaptibilnosti ovog modela na crnogorski sistem. Prvenstveno, kada je riječ o ozbiljnosti pristupanju jednom sveobuhvatnom reformskom procesu i svijesti o važnosti uloge glavnih nosilaca tog procesa, nastavnika-praktičara, u Sloveniji je, uporedo sa najavom brojnih obaveznih seminara za edukaciju i doedukaciju nastavnika tokom izrade novih kurikuluma, izvršeno značajno povećanje koeficijenta i plata svim zaposlenima u prosvjeti. Uporedo sa uvijek podrazumijevajućim entuzijazmom u prosvjetiteljskoj misiji, bilo je više nego opravdano i ovakvim podizanjem motivacije finansijskog reda, ukazati na ozbiljnost rada i zahtjeva za struku.

Između ostalih nedovoljno promišljenih suptilnih razlika slovenačkog i crnogorskog sistema, ukazali bismo ovdje na različitost potreba i imperativa učenja i nastave stranih jezika. U našim reformskim planovima i programima došlo je do pomjeranja početnog učenja drugog stranog jezika, kao i promjene statusa predmeta od obaveznog na izborni (od VII razreda osnovne škole umjesto od V, sa znatno smanjenim časovnim fondom). Stavljanje akcenta na učenje engleskog jezika, s obzirom na njegov mondijalni status, *lingua franca* nije upitno, ali nije trebalo gubiti iz vida istinu da većina slovenačkih učenika, s obzirom na porodično multikulturalno i multijezično porijeklo, kao i prirodan geografsko-istorijski položaj države, zaista već posjeduje određene jezičke kompetencije iz još najmanje jednog stranog jezika, osim maternjeg i engleskog (u pitanju su, naravno, njemački ili italijanski). U pristupu reformisanju nastave drugog stranog jezika, u Sloveniji je sasvim logičan mogao biti zahtjev za smanjenjem opterećenja učenika upravo kroz smanjen fond obaveznih časova drugog stranog jezika, ali u našem crnogorskom modelu takav zahtjev nije imao utemeljenje. Umanjivanje značaja izučavanja drugog stranog jezika nije donijelo „spektakularno“ poboljšanje kvaliteta nivoa, rezultata i postignuća u nastavi i učenju engleskog

jezika. Ovdje prvenstveno mislimo na nivo komunikativne kompetencije na engleskom jeziku u svakodnevnom životu i profesionalnom funkcionisanju većine crnogorskih žitelja koji prije eventualnog upisa na fakultete imaju za sobom školsko iskustvo učenja engleskog jezika u trajanju od najmanje deset godina. Na osnovu susreta i razgovora sa stranim turistima, mogli smo se svi uvjeriti koliko je neočekivano neusklađen pomenuti školski nivo i rezultat sa realnošću izuzetno niskog nivoa jezičke prakse na engleskom jeziku u našem društvu. Ovo je jedan od primjera neusklađenosti i nedovoljne funkcionalnosti teorijskih znanja u našem obrazovnom sistemu.

3. 2. Primjer 2: PISA testiranje

PISA (Programme for International Student Assessment) testiranje je najveće i najbitnije međunarodno prikupljanje podataka o učeničkim postignućima koje ispituje do koje mjere su petnaestogodišnji učenici temeljno savladali znanja i vještine bitne za učestvovanje u društvenom životu. Program su pokrenule zemlje OECD-a (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj). U testiranju učestvuje 68 zemalja, a naša zemlja se pridružila testiranju PISA 2004. godine. Sakupljanje podataka u provjeri PISA vrši se u ciklusima od tri godine. Podaci su prvi put bili sabrani 2000. godine. U svakom ciklusu testiranja akcenat je na jednoj od tri oblasti: čitanje, matematike i prirodnih nauka.

PISA test se sastoji od dva dijela: pisanog i kompjuterskog testa. Neki učenici će raditi samo pisani, a neki i pisani i kompjuterski test. Pisani dio testa se sastoji od pitanja iz matematike, čitalačke pismenosti i prirodnih nauka i traje dva sata. Kompjuterski dio testa se sastoji od zadataka iz oblasti rješavanja problema.

Ono što je značajno jeste da PISA test ne ispituje enciklopedijsko već funkcionalno znanje. Obrazovni eksperti ovo ilustruju tvrdnjom da se među pitanjima nikad neće naći tablica množenja,

ali će se od učenika tražiti, recimo, odgovor na pitanje – koliko će novca u lokalnoj valuti dobiti kada razmijene novac svoje zemlje. Preko ovih testova provjerava se koliko su učenici koji su završili osnovnu školu osposobljeni da znanje koje su stekli primijene u nekim životnim situacijama.⁵

U decembru 2016. godine Ministarstvo prosvjete je predstavilo rezultate međunarodnog PISA testiranja koje je sprovedeno 2015. godine. Na ovom testiranju su crnogorski učenici i ovog puta bili na začelju svjetske liste, daleko ispod traženog prosjeka i zauzeli su 56. mjesto od 70 zemalja u kojima je obavljeno testiranje. U ovom testiranju učestvovalo je 6.665 učenika iz 64 crnogorske škole. Prosjek primijenjenog znanja učenika iz Crne Gore je u naučnoj pismenosti 411, matematičkoj 418, a u čitalačkoj 427. To je ispod prosjeka Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj čiji je PISA projekat i koji iznosi po 493 za čitanje i nauku, a za matematiku 490. Po obrazovanju smo među najgorima i u regionu, a iza nas su Makedonija i Kosovo.⁶

Jedno od pitanja koja se nalaze na testu PISA – *Većina ptica selica sakuplja se u jednoj oblasti, a potom migrira u velikim grupama prije nego što ide pojedinačno. Takvo ponašanje rezultat je evolucije. Koji od sljedećih odgovora je najbolje naučno objašnjenje za takav tok evolucije kod većine ptica selica?*

– *Ptice koje migriraju pojedinačno ili u malim grupama imaju manje šanse da prežive i ostvare potomstvo*

– *Ptice koje migriraju pojedinačno ili u manjim grupama imaju veće šanse da pronađu adekvatnu hranu*

⁵ http://www.iccg.co.me/1/index.php?option=com_content&view=article&id=82%3Aata-je-pisa&catid=46%3Amedjunarodno-istrazivanje&Itemid=82&lang=srr, uvid ostvaren: 26.9.2017.

⁶ http://monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=7323:pisa-testiranje-uenika-opet-meu-najgorima-u-evropi&catid=5109:broj-1365&Itemid=6479, Nikolić, Predrag, *PISA testiranje učenika: Opet među najgorima u Evropi*

– *Let u velikim grupama dozvoljava drugim vrstama ptica da se priključe migracijama*

– *Let u velikim grupama omogućava svakoj ptici veće šanse da pronađe mjesto za gnijezdo*

Kao što je očigledno iz jednog primjera pitanja, od đaka se traži da logički posmatraju pojave, da adekvatno primijene stečena znanja na praktičnim situacijama i da ne koriste napamet prihvaćene definicije koje im, kao što se vidi na ovom primjeru, ne mogu biti od velike pomoći.

Slika 1. Mapa zemalja PISA testiranja 2015.

4. Nedostaci obrazovnog sistema

Ovakvi obeshrabrujući rezultati koje naši učenici u kontinuitetu ostvaruju na PISA testiranju predstavljaju značajno upozorenje Vladi Crne Gore, kao i svim institucijama koje su odgovorne

za obrazovanje i nauku, budući da ovo testiranje ima direktne veze za ekonomskim rastom i razvojem jedne zemlje. Ovakvi rezultati idu u prilog tvrdnjama da je reformski proces loše sproveden, da nedostaju stručni kadrovi koji će učenicima na pravi način prenijeti određena znanja i da su učenici zatrpani nepotrebnim informacijama. Svi nedostaci našeg obrazovnog sistema su u uzročno-posljedičnoj korelaciji i stoga zahtijevaju sistemsko rješavanje.

4. 1. Nedovoljna motivisanost učenika/nastavnika

Jedna od glavnih prepreka na putu stvaranja uspješnog obrazovnog sistema u Crnoj Gori jeste nedovoljna zainteresovanost kako učenika tako i nastavnika za aktivnim učešćem u kreiranju kvalitetne i zdrave obrazovne atmosfere koja je od ogromnog značaja za ukupan prosperitet. Naime, svjedoci smo ponižavajućeg položaja svih prosvjetnih radnika u našoj zemlji, bilo da je u pitanju najniži nivo obrazovnog sistema – predškolsko obrazovanje, ili najviši – položaj akademskih profesora. Niske zarade nastavnog kadra i stavljanje njihovog profesionalnog dugogodišnjeg rada u drugi plan dovelo je do toga da ova profesija sada ne bude dovoljno poštovana. Zbog ukupnog tretmana profesora i nastavnika od strane sistema, logičan je ishod njihova nezainteresovanost i letargija kada je u pitanju proces prenošenja znanja na učenike. Naročito, ako se ima u vidu da prosvjetni radnici u svim razvijenim zemljama širom svijeta imaju zarade među najvišim u društvu, razloga za nedovoljnu motivisanost ima napretek.

Osim nemotivisanosti profesora, prisutna je i nedovoljna motivisanost učenika. Ove dvije pojave su međusobno povezane jer je logično da ukoliko profesor nema motiva da na zanimljiv način prenese vještinu na svoje učenike, ni učenici neće biti naučeni da iskažu radoznalost u sticanju novih informacija i

iskustava. Sa jedne strane imamo odsustvo razvoja kritičkog mišljenja kod učenika, a sa druge, nedovoljno razumijevanje prirodnog bunta mladih. S obzirom na to da je period adolescencije prepun osilacija u ponašanju mladih i da se tada razvija sopstveni stav prema različitim životnim pitanjima, profesori i nastavnici bi trebalo da imaju razumijevanja i da pomognu učenicima u oblikovanju njihove stvarnosti. Nasuprot tome, imamo izraženo nerazumijevanje učenika od strane profesora koji ne ohrabruje mlade da iskažu svoje stavove i ideje, pa i ako su suprotne utvrđenim normama i principima. Rijetki su profesori koji daju prednost mladim učenicima koji njeguju sopstveno mišljenje i bez ikakvih strahova ga jasno iznose. Riječi starog francuskog filozofa *Ako vas nijesam naučio da se pobunite protiv mojih stavova, nijesam vas ništa naučio* bi mogle da posluže za primjer većini današnjih profesora u cilju razumijevanja mladih ljudi koje imaju pred sobom u učionicama.

4. 2. Obimnost gradiva – prisustvo mnoštva informacija

Iako je reforma obrazovnog sistema predviđjela skraćivanje velikog broja programa i smanjenje obima gradiva, kako za osnovno, tako i za srednje obrazovanje, naši učenici i dalje imaju problem sa usvajanjem obimnog gradiva. Ovaj problem učenici rješavaju tako što usvajaju bezbroj informacija napamet u trenutku kada su im neophodne za polaganje određenog predmeta. Većina učenika ne uči suštinu materije i ne povezuje srodne oblasti već pamti određene informacije i vrlo brzo ih zaboravlja. Discipline poput istorije, filozofije i sociologije koje su se nekad koristile za sticanje vještina za buđenje sopstvenih stavova i o kojima su vođene rasprave i debate, sada su nametnute učenicima i predstavljaju omražene predmete. Za većinu đaka ovi predmeti su teški, žure da ih što prije nauče, a isto tako

i zaborave čim dobiju odgovarajuću ocjenu. Takođe, profesori često ne umiju na interesantan način da prenesu znanja iz ovih predmeta i na kraju se sve svodi na suvoparno učenje obimnih i dosadnih podataka. Izostaje praktična primjena mnogih znanja i vještina iz različitih predmeta što učenicima znatno otežava istinsko razumijevanje stvari.

4. 3. Odsustvo praktičnih primjena stečenog znanja

Osim obimnosti gradiva u oblasti mnogih predmeta, prisutan je i izostanak praktičnih primjena znanja koja se stiču u školama. Kada bi se određena znanja sprovodila u praksi iz predmeta poput biologije, geografije, istorije i sl. učenici bi na lakši i zanimljiviji način mogli da stiču nova znanja iz ovih predmeta. Obilasci muzeja, spomenika kulture, različitih laboratorija i formiranje praktičnih primjera nesumnjivo bi poboljšalo znanja naših učenika, i što je još važnije podstaklo ih da rade na sebi i da istražuju.

4. 4. Manji akcenat na individualnom pristupu

Jedan od nedostataka našeg obrazovnog sistema jeste i neobraćanje pažnje na individualne pristupe učenju, odnosno profesori i nastavnici nijesu u prilici da se dovoljne posvete svakom učeniku. Ovome dosta doprinosi i činjenica da odjeljenja imaju veliki broj učenika i stoga je razumljivo da nastavnici ne mogu svakom od njih da se posvete na adekvatan način. Neko od njih sporije, a neko brže usvaja nova znanja i vještine, nekome od njih treba na drugačiji način približiti njemu nejasnu pojavu ali profesori jednostavno nemaju prostora za sve ove individualne pristupe budući da su usmjereni na velike grupe učenika i da se ograničavaju časa svodi na standardno prenošenje novih lekcija, diktiranje, a nedostaju dijalozi sa učenicima ili između njih, njihova promišljanja, diskusije itd.

4. 5. Učenje radi ocjene, a ne radi znanja

Iako su svi prethodno navedeni razlozi za loše funkcionisanje obrazovnog sistema bitni svaki na sopstveni način, smatram da je ovo jedna od najopasnijih pojava u našem obrazovnom sistemu koja se javila u posljednjih deceniju. Naime, djeca se još od nižih razreda usmjeravaju ka tome da moraju da imaju odličan uspjeh, da je važno da imaju najbolje ocjene iz svih grupa predmeta i da je ocjena mjerilo znanja. U ranijem sistemu obrazovanja bilo je sasvim normalno da postoje učenici sa odličnim uspjehom, ali i oni koji nemaju odličan uspjeh. Sada dominiraju učenici sa najboljim ocjenama, a istovremeno je primjetno odsustvo u posjedovanju istinskog znanja. Svjedoci smo da se svake godine broj dobitnika nagrada *Luča* konstantno povećava, a uporedo sa tim imamo prezentovanje različitih rezultata testiranja (u prvom redu PISA), koja pokazuju da su naši učenici ispod svakog mogućeg prosjeka kada je u pitanju čitalačka pismenost i matematičke vještine. Kao rezultat učenja zbog sticanja ocjene, a ne istinskog znanja, dobijaju se nove generacije koje raspolažu samo trenutno usvojenim podacima, u većini slučajeva, nevažnim za snalaženje u životnim situacijama. Ovakav trend prisutan je u osnovnim i srednjim školama o čemu svjedoče godišnji izvještaji o ukupnom prosjeku rezultata na kraju godine u svim školama.

4. 6. Manje čitanja = manja pismenost

Razvoj informacionih tehnologija, ali i nedovoljna motivisanost od strane nastavnika dovele su do novog trenda koji se širi među našim učenicima osnovnih i srednjih škola, a u pitanju je gubljenje navike čitanja školske lektire i knjiga uopšte, što kao posljedicu sa sobom donosi manjak pismenosti i

elokventnosti kod naših učenika. Popularizacija interneta, društvenih mreža i ostalih sličnih sadržaja doprinijela je, između ostalog, padu interesovanja za čitanje, što je ranije bila podrazumijevana pojava među učenicima. Laka dostupnost prepričanih djela raznih velikana svjetske i naše književnosti na različitim pretraživačima prouzrokuju činjenicu da samo rijetki učenici još uvijek čitaju knjige i često se posmatraju kao čudaci koji čitaju tolike stranice i stranice, iako mogu navodno lakšim putem završiti zadatak obavezu. Manjak čitanja u direktnoj je vezi sa poznavanjem pravopisa, korišćenjem različitih jezičkih formulacija, pa danas imamo čest fenomen da djeca osnovnog i srednjoškolskog uzrasta ne znaju koje se riječi pišu velikim slovom, upotrebu prisvojnih pridjeva, odvajanje rječca, korišćenje glasovnih promjena u određenim riječima, upotrebu padeža i dr.

5. Mogući načini za unapređenje postojećih reformskih programa

S obzirom na to da su evidentni određeni propusti u sprovođenju reformskih programa obrazovnog sistema, crnogorske institucije su prepoznale ove pojave i krenule u njihovo suzbijanje. Sve institucije zadužene za obrazovanje davale su i daju svoj doprinos u tome, jer je opštepoznato da bez dobrog i kvalitetnog obrazovnog sistema jedna moderna država ne može prosperirati. Zbog globalizacijskih procesa Crna Gora je prinuđena da prati i posmatra zapadne modele različitih sistema, pa samim tim i obrazovnog, koji su već odavno plasirani na svjetsku scenu. U cilju stvaranja boljeg obrazovnog ambijenta u našoj državi na tim zadacima su angažovani Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i druge relevantne institucije.

Zanimljiva je publikacija koju je objavio Zavod za školstvo *Kako procijeniti kvalitet vaspitno-obrazovnog rada škole*. Ona

sadrži šest definisanih područja za utvrđivanje kvaliteta rada nastavnika u školi. Autori ističu svrhu evaluacije i samoevaluacije rada nastavnika u školi. Naročito je značajan proces samoevaluacije koji stvara osnovu da svaki nastavnik prepozna svoje jake i slabe strane, da uporedi svoja dostignuća sa drugima, da prepozna mogućnosti za napredak, da postavi ciljeve u svrhu sopstvenog usavršavanja.⁷

Područja kroz koja je moguće utvrditi rad i kvalitet nastavnika su: profesionalna znanja i vještine nastavnika, podrška razvoju učenika, planiranje i pripremanje nastave, realizacija savremenog procesa nastave i učenja u školi, praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje napredovanja učenika, komunikacija i saradnja. Instrumenti i skale samo/procjene su namijenjene nastavniku za samoprocjenu kvaliteta vlastitog rada ili direktoru i stručnim službama za utvrđivanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada nastavnika u školi.⁸

5. 1. Edukacija nastavnog kadra

U sprovođenju reformskih programa, od nesumnjivo velikog je značaja i kompetentnost nastavnog i stručnog kadra. Oni predstavljaju nosioce novih programa budući da u najvećoj mjeri od njih zavisi kako će određena znanja i vještine prenijeti na djecu i na koji način će implementirati kvalitetno zamišljene programe.

Zavod za školstvo u saradnji sa srodnim institucijama prepoznaje značaj ovog procesa i preduzima adekvatne mjere.

Profesionalni razvoj nastavnika predstavlja dugoročan integrativni proces tokom kojeg se kroz učenje, praktičan rad i istraživačku djelatnost razvijaju i unapređuju znanja, vještine i sposobnosti pojedinca. Prolazeći kroz ovaj proces nastavnik

⁷ Zavod za školstvo (ed.), *Kako procijeniti kvalitet vaspitno-obrazovnog rada u školi – Naša škola*, Podgorica, 2015, str. 3.

⁸ *Ibid*, str. 4.

postaje praktičar koji promišlja i u skladu sa svojim potrebama i potrebama škole postavlja ciljeve vlastitog profesionalnog razvoja. Profesionalni razvoj nastavnika omogućava kontinuirano sticanje, proširivanje i produbljivanje znanja, razvijanje vještina i sposobnosti koje su relevantne za uspješnost nastavnih i vannastavnih aktivnosti učenika. Isto tako, pruža mogućnost sticanja znanja i vještina kojima se obezbjeđuje kvalitetna i uspješna saradnja sa kolegama i upravom škole, kao i kvalitetan odnos sa roditeljima i lokalnom zajednicom. Takođe, omogućava pripremu za prihvatanje sistemskih promjena, njihovu uspješnu primjenu i aktivno učešće i inicijativnost u sprovođenju reforme.⁹

6. Kratak osvrt na vodeće sisteme obrazovanja u svijetu

Skandinavske zemlje po mnogim parametrima uspješnosti zauzimaju ubjedljivo prva mjesta u skali najuspješnijih država u svijetu. Ni obrazovni sistem ne predstavlja izuzetak. Naprotiv, pokazuje se kao jedan od najkvalitetnijih i najfunkcionalnijih među vodećim svjetskim silama. Razlike sa našim obrazovnim sistemima ispoljavaju se u pogledu samog izvođenja nastave, plana i programa predmeta, odnosa profesor-učenik. Osim skandinavskih modela obrazovanja, značajno je pomenuti i države Singapur, Kinu, Japan čiji učenici na PISA testiranju godinama unazad ostvaruju ubjedljivo najbolje rezultate.

Na osnovu ličnog iskustva u razgovoru sa Crnogorcima koji žive u Finskoj, stekla sam utisak da je finski sistem obrazovanja različit od našeg. Sama atmosfera u školama je drugačija nego što je slučaj sa balkanskim državama. Naime, djeca su naučena da u školi treba da se osjećaju kao kod kuće, da atmosfera u potpunosti bude opuštena, što podrazumijeva da djeca sjede na način koji im

⁹ <http://www.zzs.gov.me/naslovna/profesionalnirazvoj>, uvid ostvaren: 27.9.2017.

odgovara, idu bosa, dozvoljeno im je da ustaju i kreću se kroz učionicu i van nje. Smatra se da će djeca bolje učiti ukoliko se osjećaju slobodno. Takođe, zanimljivo je to da nema ocjenjivanja sve do sedmog razreda osnovne škole. Značajna razlika u odnosu na naše sisteme obrazovanja jeste što je u svim aspektima uključena praktična nastava pa djeca uče da kuvaju, popravljaju stare aparate, odlaze u laboratorije, vrše manje eksperimente, obilaze insitucije, i sva teorijska znanja koja stiču mogu da bolje shvate primjenjujući ih u svakodnevnm situacijama. Osim što je odnos profesor-učenik uređen na drugačiji način, razlika je i u postupanju sa nemirnim učenicima. Naime, o ovakvim učenicima računa ne vode profesori, već se formira tim đaka, njegovih drugova i drugarica koji su zaduženi da mu skrenu pažnju na neadekvatno ponašanje. Profesori imaju punu slobodu u kreiranju plana i programa, izmjene istih, a sve u cilju prilagođavanja grupi kojoj predaju.

Literatura:

- Ministarstvo prosvjete i nauke (ed.), *Knjiga promjena obrazovnog sistema Republike Crne Gore*, Institut za otvoreno društvo Crna Gora, Podgorica, 2001.

- Zavod za školstvo, *Kako procijeniti kvalitet vaspitno-obrazovnog rada škole*, Naša škola, Podgorica, 2015.

- web-site Ispitnog centra Crne Gore, http://www.iccg.co.me/1/index.php?option=com_content&view=article&id=82%3Ata-je-pisa&catid=46%3Amedjunarodno-istrazivanje&Itemid=82&lang=srr

- web-site Zavoda za školstvo, <http://www.zzs.gov.me/naslovna/profesionalnirazvoj>

- Nikolić, Predrag, *PISA testiranje učenika: Opet među najgorima u Evropi*, http://monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=7323:pisa-testiranje-uenika-opet-meu-najgorima-u-evropi&catid=5109:broj-1365&Itemid=6479,